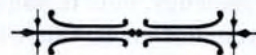

- ⁵ Andorka Rudolf: *Az egyetemi és főiskolai hallgatók társadalmi összetétele 1898–1942.* (Statisztikai Szemle, 1979. 2.)
- ⁶ Gyáni Gábor–Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig* (Budapest, 2003)
- ⁷ Laky Dezső: *A közületi alkalmazottak szociális és gazdasági viszonyai* (Statisztikai Közlemények 88/4.)
- ⁸ Illyefalvi I. Lajos: *Az ügyvédek, orvosok és mérnökök szociális és gazdasági viszonyai Budapesten.* (Statisztikai Közlemények)
- ⁹ Gyáni Gábor–Kövér György: i. m.

- ¹⁰ Utasi Ágnes: *Az ügyvédek hivatásrendje* (Budapest, 1999)
- ¹¹ Utasi Ágnes: i. m.
- ¹² Badó Attila–Nagy Tamás: *Attitűdvizsgálatok az amerikai joghallgatók körében* (Jogelméleti Szemle, 2000. 3.)
- ¹³ Karády Viktor: *Zsidóság, modernizáció, asszimiláció.* In: *Tanulmányok* (Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1997)
- ¹⁴ Budapesti Ügyvédi Kamara Levéltára, Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1920. január 3., Elnöki beszéd. A Kamara Levéltára nem jelöli külön levéltári jelzettel ezen dokumentumokat.

Földesi Tamás

Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara és a rendszerváltás

Néhány hónappal ezelőtt egy személyes interjú jelent meg a *Népszabadság*ban. A beszélgetés Nyíri Kristóf akadémikussal készült, aki ama meglepő kijelentést tette, hogy a Magyar Tudomány Akadémia (MTA) Filozófiai Intézetében a rendszerváltás tulajdonképpen már a hetvenes évek legelején bekövetkezett. E véleménye azért keltett meglehetősen nagy föltűnést, mert közismert, hogy éppen ebben az időben a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSzMP) balszárnya támadást indított a legismertebb bölcselek ellen, és ennek során megfosztották állásuktól Heller Ágnest, Márkus Györgyöt, Vajda Mihályt, Kis Jánost és Bence Györgyöt. Akkor hogyan lehet arról beszélni, hogy éppen egy ilyen időszakban jött létre a Filozófiai Intézetben a rendszerváltás? Úgy, hogy noha személyileg el lettek távolítva, a szellemiségük továbbra is vezető szerepet játszott az Intézetben.

Megváltoztatva a megváltoztatandókat, valami hasonló játszódott le az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Állam- és Jogtudományi Karán (ÁJK) is a nyolcvanas évek közepén. Mégis, ama nem lényegtelen eltéréssel, hogy a nyolcvanas években senkit sem bocsátottak el a jogi karról. (És melleleg később se.) Ami közös volt, az az, hogy a jogi szaktárgyak oktatói tananyagaikat nem védekező modorban adták elő, hanem zömmel kritikailag: megkülönböztetve és bírálva. Ne felejtjük el, hogy ez nem egy jogállam joga volt. Nem véletlenül kérdőjelezte meg egyik írásában Kis János, hogy egyáltalán jog volt-e az akkori jog. Hogy néhány nevet is említsünk, a teljesség igénye nélkül: Schmidt Péter így tanította az alkotmányjogot, Madarász Tibor az államigazgatási jogot, Király Tibor pedig a büntető eljárási jogot.

Ennek hatásáról hadd említsek egy adalékot. A nyolcvanas évek végén a diákok egy része tüntetett március tizenötödikén. A rendőrök igazoltatták őket, elvették személyi igazolványaikat és elküldték azt az

illetékes dékánoknak, hogy azok szabják ki a büntetést. Működött a puha diktatúra. Én akkor dékán voltam a Jogi Karon. Bejön hozzám az első hallgató, akit megkérdeztem, hogy miért ment tüntetni? A válasz nem volt meglepő: „Az alkotmányjogban azt tanították nekem, hogy nálunk demokrácia van, hát éltem emberi jogaimmal.” Ja úgy, mondtam erre én, visszaadtam tehát a személyi igazolványát, és ezzel útjára bocsátottam, éppen úgy, mint a többieket. Legjobb tudomásom szerint így tett az egyetemi dékánok túlnyomó többsége is.

De hogyan is álltunk az úgynevezett ideológiai tárgyakkal, amelyektől közösségvállalást és a politika legitimizálását várták el hivatalosan? A jogi karon ebben az időben ennek éppen a szöges ellenkezője történt. Kezdjük a legideologikusabb tárggyal, az úgynevezett tudományos (?) szocializmussal (korabeli rövidítéssel: „tudzoc”). A jogi karon ekkor alakult meg, mintegy ellensúlyként, a politológiai tanszék, amelynek vezetője, kínai mintára a „négy gonosz” egyike, Bihari Mihály lett. Bihari Mihály nem tagadta meg önmagát, és olyan személyiségeket hívott meg a tanszékre, mint Hankiss Elemér, a Magyar Televízió (MTV) későbbi elnöke, Gombár Csaba, a Magyar Rádió (MR) későbbi vezérigazgatója, illetve Lengyel László. El lehet képzelni, hogy az általuk előadott tananyag mennyire hasonlíthatott az eredeti tantárgyra. Az igazság kedvéért meg kell állapítani, hogy a „tudzoc” tanszék vezetője teljes mértékben együttműködött velük.

Nem volt más a helyzet a kari Filozófia Tanszéken sem, amely könyveit Kis János tanácsai alapján vásárolta, és munkatársnak vette föl Fodor Gábort, a létrejövő Fiala Demokraták Szövetsége (Fidesz) egyik vezetőjét. Továbbá: a tanszék fölvette könyvtárosnak az elbocsátott Hamburger Mihályt, aki így útlevelet kaphatott, és el is ment Hollandiába dolgozni. Ekkor szervezték meg karunkon a Nemzetközi Magánjogi Tanszéket, amely elsőként vette föl a kapcsolatot az Európai Unióval (EU) és az Európa Tanáccsal (ET). A tanszék vezetője pedig Mádl Ferenc, a későbbi köztársasági elnök lett.

E szellemiséget tükrözte az akkori kari vezetőség összetétele is. Három dékánhelyettesem a következő volt: először is Sólyom László, az újonnan létrejövő Alkotmánybíróság (AB) első elnöke, a későbbi köztársasági elnök. Továbbá Gönczöl Katalin, az állampolgári jogok első országgyűlési biztosa, valamint Györgyi

Kálmán, a későbbi legfőbb ügyész. Ugyancsak a kari oktatók összetételét és szellemiségét mutatja, hogy a későbbiekben számosan lettek az Alkotmánybíróság tagjai, illetve az állampolgári jogok országgyűlési biztosa.

Mindez persze szorosan összefüggött azzal is, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt jogi kari szervezetének a vezetése főként reformkommunistákból és ellenzékiekből állott, éppen úgy, mint tagságának a zöme. E tagság jellegét egyértelműen tükrözte a bornírt Schlett-ügy. Schlett Istvánt azért akarták kizárni a pártból 1988-ban, mert – nem tévedés – 1956-ban támogatta a forradalmat. A párttagság természetesen egyhangúlag megtagadta a kizárás jóváhagyását. Mindezek alapján egyáltalán nem véletlen, hogy a rendszerváltás kezdetén néhány civil szervezet éppen a jogi karon tartotta jó néhány ülését: így a független jogászok, valamint a halálbüntetést ellenzők csoportja.

Jelentős szerepet játszott a rendszerváltás előkészítésében a jogi kari ifjúság, az egyetemi hallgatók egy nagy része. Az első jelentős lépés ez irányban a Bibó István Szakkollégium létrehozása volt, amely a nyolc-

vanas évek elején történt. Az alapítást hosszas vita előzte meg, amely a korántsem véletlen névválasztással kapcsolatban keletkezett. Bibó István, aki a forradalmi kormány minisztereként utolsóként hagyta ott az országgyűlést, amikor a szovjet csapatok bevonultak, *persona non grata* volt a balosok szemében. És a kollégium kezdettől hű maradt Bibó tanításaihoz. Ennek jegyében nevelkedtek a kollégisták, többek között annak hatásaként, hogy a kollégiumba rendszeresen meghívtak ellenzéki gondolkodókat, politológusokat és szociológusokat. A kollégiumnak és vezetésének sokat köszönhet a Fiatal Demokraták Szövetsége is; Stumpf István volt ekkoriban az igazgató. A jogi kar vezetésének is volt szerény szerepe a Fiatal Demokraták Szövetsége létrejöttében és fennmaradásában. Mégpedig annyiban, hogy a rendőri szervek gondolkodtak azon, hogy ne tartóztassák-e le a Fiatal Demokraták Szövetsége vezetőit, de a jogi kar vezetői megpróbálták lebeszélni őket erről, szerencsére sikerrel. És természetesen az oktatók tanításának a szelleme is hozzájárult ahhoz, hogy az új ifjúsági szervezet elkötelezett ellenzékivé vált.

Mátyás Ferenc

Jogszabályok megismerhetősége: hatályon innen és túl

„A törvénynek mindig, mindenki számára elérhetőnek kell lennie.”

(Franz Kafka)

I. A megismerhetőség nehézségei

A jogi norma olyan magatartási szabályok megjelenítése jogi formában, amely a jogi norma hatályánál fogva – végső soron a jogkövető magatartás kikényszerítésére irányuló, a jogi normához kapcsolódó állami kényszer útján – a címzettek (vagyis a jogok és kötelezettségek lehetséges hordozói) számára ír elő normatív, azaz kötelező magatartásokat.¹ A jogszabályok címzettjei a jogi normákban kötelező jelleggel megfogalmazott előírásoknak kizárólag abban az esetben tudnak eleget tenni, amennyiben a jogi norma szövege megismerhető a számukra. A megismerést pedig a jogtudomány a címzettek számára kötelezővé tette az „ignorantia iuris non excusat”-elv bevezetésével. Ez azt jelenti, hogy senki nem hivatkozhat arra, ha ellene

eljárást indítanak, hogy nem ismerte a jogszabályt, illetve, hogy a jog nem tudása ellen a törvény nem enged meg bizonyítást. A jogtudomány ezzel a jogbiztonság alapjaként tehát a következő kettős fikciót állítja fel: egyrészt, a jogszabály a kihirdetésével ismertté válik; másrészt, a jogszabály tartalmával a jogszabály címzettjei tisztában vannak. Az elv magában foglalja, hogy minden esetben az éppen hatályos jogot kell ismerni. Ha a jogszabályok címzettjei számára nem biztosított a megismerhetőség, nem lehet tőlük elvárni a jogszabályban foglaltaknak megfelelő magatartás tanúsítását, a jogok gyakorlását és a kötelezettségek teljesítését.²

A jogszabályok megismerhetősége azonban nemcsak a jogszabályok címzettjei számára teremt kötelezettséget, hanem a jogszabályok megalkotói részére is. Ahhoz, hogy a címzettek a rájuk vonatkozó szabályokat megismerhessék, szükséges, hogy a jogalkotó gondoskodjék a jogszabályszövegek hiteles megjelenítéséről, amelynek intézményes és egységes megvalósulását a hivatalos lapok szolgálják. Az érvényes joganyag megjelenítésére irányuló állami kötelezettség a magyar alkotmányban is megjelenik, egyrészt amikor az egyes jogszabályoknál az Alkotmány arról rendelkezik, hogy azokat a hivatalos lapban ki kell hirdetni,³ másrészt a 2. § (1) bekezdésébe beleértett jogállamisági követelménynél. A kötelezettség kiterjed arra, hogy a jogszabályokat mindenki számára hozzáférhetően, hiteles szöveggel kell közölni.⁴

A jogszabályok tartalmára irányuló megismerési folyamat két alapvető kategóriára osztható fel, a jogszabályok fizikai megszerzésére irányuló technikai megis-